
Vlado
PULJIZ

SOCIJALNA
SIGURNOST
IZMEĐU
GOSPODARSTVA
I POLITIKE U
HRVATSKOJ

(1)

Više je definicija socijalne sigurnosti. Najjednostavnija, mada nešto reducirana, čini nam se ona koju je dao norveški predsjednik vlade između 1945. i 1965. godine, Einar Gerhardsen u autobiografskoj knjizi 'Samarbeid og strid' (Suradnja i borba), objavljenoj 1971. godine. Opisujući mehanizme socijalne sigurnosti, on piše: "Oni koji su zdravi pomažu one koji su bolesni i nesposobni, oni koji rade pomažu nezaposlene, oni koji su u radnoj dobi pomažu one koji su stari. Bilo da se radi o financiranju putem doprinosa ili poreza, riječ je o tome da radna populacija kroz svakodnevni rad čini društvo sposobnim da pomaže putem sustava socijalnog osiguranja i socijalne sigurnosti" (citirano prema R. Andersen, 1994:62).

Ova Gerhardsenova definicija nastala je u vrijeme brzog ekonomskog rasta i relativno visoke zaposlenosti poslije rata. S obzirom na današnje promijenjene prilike, tu bi definiciju trebalo proširiti tako da bogati i uključeni pomažu siromašne i isključene, kojih je danas sve veći broj. Tako bi se putem mehanizma socijalne sigurnosti u društvu ostvarila pravičnija raspodjela dohotka, zadovoljila socijalna pravda i ojačala socijalna kohezija. Vrijedi upozoriti da Gerhardsen razlikuje 'socijalno osiguranje' od 'socijalne sigurnosti'. Pod socijalnim osiguranjem (social insurance) podra-

zumijeva se financiranje osiguranja od socijalnih rizika zaposlenih građana putem doprinosa iz plaća. Naknada iz fondova socijalnog osiguranja u slučaju bolesti, nesreće na poslu, invalidnosti, starosti ili nezaposlenosti, u pravilu je vezana za plaću, odnosno plaćene doprinose. Ta naknada služi ‘održanju dohotka’ (income maintenance), odnosno njegovoj redistribuciji tijekom životnog vijeka. S druge strane, socijalna sigurnost (social security), u značenju kako se koristi u anglosaksonskim, pa i u skandinavskim zemljama, podrazumijeva državnu pomoć siromašnima, hendikepiranima, ugroženim obiteljima (npr. samohranim majkama), djeci, umirovljenicima s niskom mirovinom i slično. Tako definirana socijalna sigurnost u pravilu se financira porezima. Ona se daje radi zadovoljenja egzistencijalnih potreba siromašnog i socijalno ugroženog stanovništva koje svoje potrebe nije u stanju zadovoljiti radom i socijalnim osiguranjem. Obično je dodjela takve državne pomoći, osim u nekim slučajevima kao što su univerzalni dječji dodaci, uvjetovana provjerom materijalnog statusa korisnika (means test), pa ima obilježje stigme.¹

U hrvatskom jeziku, u javnom govoru, ali i u stručnim krugovima, pojam socijalne sigurnosti u pravilu obuhvaća socijalno osiguranje i socijalnu sigurnost definiranu u užem značenju. Pri tome se mogu podrazumijevati državni sustavi kojima se socijalna sigurnost ostvaruje, ali i stanje u društvu, bolje reći njegova ukupna sposobnost zadovoljavanja osnovnih egzistencijalnih potreba, odnosno očekivanja građana.

(2)

Za bolje razumijevanje problema socijalne sigurnosti i kontroverzi koje se s tim u vezi danas pojavljuju, korisno je upozoriti na sam koncept i prirodu socijalnih prava. Prema teoriji britanskog znanstvenika T. H. Marshalla, u zapadnoj Europi, a prvenstveno u Velikoj Britaniji, razvile su se tri osnovne kategorije prava, koje se kao uzastopne generacije pojavljuju u posljednja tri stoljeća. Radi se o građanskim, političkim i socijalnim pravima, koja zajedno današnjem čovjeku u zapadnim demokratskim zemljama osiguravaju puni građanski status (citizenship) (Marshall, 1950.). Socijalna prava u tom nizu razvila su se posljednja, u 20. stoljeću, i ona donose jamstvo osnovnih egzistencijalnih uvjeta građanima od strane države.

Za razliku od građanskih i političkih prava, koja štite autonomiju (vlasništvo i osobni integritet) individue i njezinu participaciju u životu zajednice, te ih stoga neki autori nazivaju 'prava slobode' (droits-libertés), socijalna prava po definiciji upućuju na dug društva prema individui, pa ih nazivaju 'prava potraživanja' ('droits-créances' (Rosanvallon, 1995). Takva priroda socijalnih prava zahtijeva državnu intervenciju u preraspodjeli nacionalnog dohotka u korist siromašnih i ugroženih građana. To socijalna prava kontekstualizira u gospodarsku situaciju konkretnog društva i dovodi ih u vezu s politikom kao svjesnom djelatnošću usmjeravanja društva. Drugim riječima, socijalna prava jamče temeljne egzistencijalne uvjete građanima, ona su neka vrsta protuteže tržištu i sredstvo korekcije nejednakosti koju tržište proizvodi.²

Socijalizam je, suprotno shemi T. H. Marshalla, dosta razvio socijalna prava, dok su ostala

građanska i politička prava bila potisnuta u drugi plan. Ta su prava bila monopolistička, oktroirana od strane države, paternalistička. Ona su služila kao instrument kontrole vlasti nad građanima. Vladajuća je nomenklatura upravo zahvaljujući socijalnim pravima i socijalnoj sigurnosti potvrđivala svoju legitimaciju za vladanje. Za to su služili sustavi socijalne sigurnosti koji su davali usluge relativno ‘niskog profila’. Nadalje, cijene osnovnih životnih potrepština bile su subvencionirane, pa stoga niske. Besplatne su bile javne usluge (obrazovanje, zdravstvo i kultura), a zaposlenost (doduše uz nisku produktivnost) bila je potpuna. Kada je socijalizam, međutim, upao u nepovratnu gospodarsku krizu, iz koje nije mogao izići svojim tradicionalnim metodama državne mobilizacije i intervencionizma, ugroženi su bili i temeljni sustavi socijalne sigurnosti koje je on izgradio. Vladajuća je elita tako izgubila svoj osnovni legitimacijski argument za upravljanje društvom, pa se cijeli sustav uslijed posvemašnje krize i nezadovoljstva građana, jednostavno iznutra urušio (Puljiz, 1998.).

(3)

Socijalna sigurnost i socijalna prava danas su tema velikih rasprava i političkih borbi svugdje u svijetu. Velike rasprave vode se o krizi socijalne države (Welfare State), posebno u vezi s posljedicama globalizacije. Kriza socijalne države na Zapadu posljedica je demografskih promjena, u prvom redu starenja stanovništva na jednoj i opadanja fertiliteta na drugoj strani.³ Nadalje, u pitanju su velike promjene u strukturi obitelji, na koje upućuje termin ‘deinstitucionalizacija obitelji’ (Roussel, 1988). To znači da je sve više samaca

koji se ne žene, izvanbračnih veza, jednoroditeljskih obitelji, djece o kojima nema tko skrbiti i slično. To povećava potrebu za intervencijom države. Posebno su važne promjene u strukturi rada, koje su obilježene slabljenjem stabilne i kontinuirane zaposlenosti, odnosno njezinom fleksibilizacijom (Valković, 1998). Pojavljuje se tako dualizacija na tržištu rada. Na jednoj strani imamo stabilnu i dobro plaćenu, a na drugoj nestabilnu i slabo plaćenu zaposlenost.

Sve je to ozbiljno dovelo u pitanje klasičnu kejnzijansku socijalnu državu koja se razvila nakon Drugog svjetskog rata i koja je kao glavne stupove imala stabilne demografske i obiteljske strukture, postojan gospodarski rast, nacionalnu državu (Nation State) sa zaštićenim unutarnjim tržištem i izgrađenim sustavima socijalne sigurnosti i, što je posebno važno, punu zaposlenost. Demografske, tehnološke i ekonomske promjene nastale u posljednja tri desetljeća, a posebno intenzivna globalizacija, u prvi plan nameću potrebu izgradnje tzv. kompetitivne države, sposobne za međunarodnu tržišnu utakmicu. Riječ je o tzv. šumpeterijanskoj socijalnoj državi. To podrazumijeva otvorenost nacionalnog tržišta, deregulaciju i upućivanje građana na vlastite resurse, kao i resurse različitih čimbenika civilnog društva: od obitelji, susjedstva i lokalne zajednice, do Crkve te raznih humanitarnih organizacija. Radi se o onome što sociolozi u širokom smislu riječi podrazumijevaju pod sociokulturnim kapitalom.

Globalizacija i druge promjene u velikoj su se mjeri odrazile na socijalnu sigurnost u postsocijalističkim zemljama. Postsocijalistička je tranzicija za bivše socijalističke zemlje bila vrlo bolan i mukotrpan gospodarski i socijalni proces. Te su zem-

lje nakon pada socijalizma ostvarile građanska i politička prava, ali su njihovi građani istodobno htjeli i viša socijalna prava. Esping-Anderson tim povodom piše: “Narod je bio lišen slobode i socijalne sigurnosti, pa sada hoće oboje” (cit. prema Rasmussen, Pijl, 1994.). Pokazalo se, međutim, da je nakon totalitarizma građanska i politička prava moguće relativno brzo ostvariti (primjer Španjolske i Portugala). Socijalna su prava, kako smo spomenuli, vezana za gospodarsku situaciju i ukupno nasljeđe konkretnog društva. Stoga postsocijalističkim zemljama predstoji dugo razdoblje izgradnje tržišne ekonomije i građanskog društva, a pri tome i podizanje civilnog društva i gospodarstva na razinu koja će biti dostatna za novi temelj i kvalitetu socijalnih prava. Iskustvo je pokazalo da se u novo društvo ne može dospjeti ‘velikim skokom’ (Big Bangom), kako su neki pojednostavljeno zamišljali, nego strpljivim svladavanjem prepreka na putu liberalizacije, privatizacije i razvoja tržišnih institucija, kako to predlažu tzv. gradualisti. Tako su uslijed gospodarske krize i krize institucija postsocijalističke zemlje u prvim godinama tranzicije dospjele, kako piše Bob Deacon, u stanje ‘nove neizvjesnosti’. O tome svjedoče indikatori kao što su povećana nejednakost, siromaštvo, nezaposlenost i isključenost brojnih skupina stanovništva. U tom smislu navodimo podatak da se broj siromašnih u srednjoj i istočnoj Europi povećao s 8 milijuna krajem osamdesetih na 58 milijuna početkom devedesetih godina (Eatwell, 1996.).

Ipak, treba reći da je skupina zemalja tzv. višegradske skupine i Slovenija, a koje su nama bile najbliže po stupnju razvijenosti, prevladala najtežu tranzicijsku krizu i da se sada postupno

razvijaju na novim, zapadnoj Europi komplementarnim osnovama. To vrijedi kako za gospodarski i politički život, tako i za socijalnu sigurnost i socijalna prava.

(4)

Hrvatska se u posljednjim desetljećima socijalizma, kao uostalom i cijela bivša Jugoslavija, no više od jugoslavenskog prosjeka, u pogledu gospodarstva i socijalne sigurnosti ipak dosta razlikovala od drugih socijalističkih zemalja o kojima je ranije bilo riječi. Mogli bismo reći da je u nas bila neka vrsta 'mixtum composituma' socijalističkog etatizma i tržišnog gospodarstva. Bilo je, naime, elemenata tržišta, autonomije poduzeća, manjeg poduzetništva, vlasništva, posebice u poljoprivredi i obrtu. Što je posebno važno, postojala je osjetno veća otvorenost prema Zapadu u odnosu na druge socijalističke zemlje. Turizam i radna snaga u inozemstvu te brojna prekomorska dijaspora u tom kontekstu predstavljali su značajno razvijen kapilarni sustav razmjene ljudi, dobara i iskustava sa Zapadom (Puljiz, 1996.). Sam sustav socijalne sigurnosti bio je kombinacija jedne varijante bismarckovskog socijalnog osiguranja i socijalističkog državnog paternalizma.

Zahvaljujući zapošljavanju, socijalistički je sektor razvio dosta širok sustav socijalne sigurnosti. U posljednjem su razdoblju socijalizma neka socijalna prava ostvarivana u poduzeću, koje je tako postalo otok socijalne sigurnosti.⁴ Paralelno s time, na površinu društva sve su više izbijali socijalni problemi koje je bilo teško rješavati na stari način. U prvom redu radilo se o nezaposlenosti i siromaštvu. Posljednjih su godina u socijalizmu izvršeni neki pokušaji da se smanje državni soci-

jalni troškovi, odnosno da se eksternaliziraju i komercijaliziraju neka socijalna prava. To je značilo prebacivanje njihovog ostvarivanja na teret građana i slabljenje uloge države kao jamca socijalne sigurnosti.

Gospodarska kriza ili kriza akumulacije, kako je naziva Claus Offe, dovela je, međutim, u Jugoslaviji, kao i u drugim socijalističkim zemljama, do poremećaja i krize u sustavima socijalne sigurnosti, što je u krajnjoj liniji ugrozilo legitimitet socijalističke vlasti. Povrh toga desio se raspad višenacionalne jugoslavenske države uslijed nacionalnih sukoba koje je izazvao hegemonistički velikosrpski nacionalizam. Jugoslavija je kao država nestala uz mnogo prolivene krvi i uz velika razaranja. Za Hrvatsku je bilo presudno da se u toj dramatičnoj situaciji, uz velike žrtve i napore, uspjela konstituirati kao samostalna država i zaputiti svojim putem razvoja, koji, ma koliko bio kontraverzan u ovih proteklih deset godina, ipak vodi prema približavanju i konačnoj integraciji u zapadni svijet.

(5)

U Ustavu iz prosinca 1990. godine Republika Hrvatska je definirana kao država u kojoj su zajamčena temeljna socijalna prava svim građanima, kao što je to uobičajeno u drugim demokratskim zemljama. Kao što znamo, međutim, Hrvatska zbog rata nije imala priliku da se u mirnim okolnostima razvije u demokratsku i socijalnu državu, budući da je morala voditi tešku borbu za nezavisnost.

Za razumijevanje današnje socijalne situacije u Hrvatskoj valja upozoriti na dva fenomena koji su se dogodili tijekom ratnog razdoblja, koje obi-

čno smještamo između 1991. i 1995. godine. Prvi je velika socijalna kohezija ostvarena u Domovinskom ratu, kada su se nacionalne energije koncentrirale radi ostvarenja velikog cilja – stjecanja nezavisne države.⁵ Kako bi rekli sociolozi, horizontalni sukob (obrana zemlje) potisnuo je u drugi plan vertikalne sukobe unutar društva (koji se vode oko položaja pojedinih socijalnih skupina). Uostalom, to se uobičajeno događa u ratovima ove vrste. Ljudi tada snažno osjećaju zajedništvo sudbine, svjesni su da se nalaze na istom brodu koji na površini mogu održati jedino zajedničkim naporom. Kako kaže P. Rosanvallon, u takvim situacijama kao da se obnavlja temeljni društveni ugovor i snažno se manifestira htijenje za jednakošću i socijalnom pravdom. Stoga je razumljivo da su ratovi moćni generatori socijalnih reformi, kakva je, primjerice, bila reforma u Velikoj Britaniji temeljena na poznatom izvještaju lorda W. Beveridgea 1942. godine (Titmuss, 1958.).

U Hrvatskoj se, međutim, tijekom rata i paralelno s njime odvijala pretvorba i privatizacija društvenog vlasništva. Ona je dovela do povećanja nejednakosti, porasta broja nezaposlenih, siromašnih i isključenih građana. Loše gospodarske i socijalne prilike iz tog razdoblja nisu samo posljedica privatizacije. One se mogu objasniti i teškim ratnim prilikama za hrvatsko gospodarstvo te gubitkom istočnih tržišta. Uostalom, privatizacija se može shvatiti i kao nužna pretpostavka prelaska u kapitalističko društvo i tržišno gospodarstvo, bez koje nije moguće ostvariti integraciju u zapadni svijet. Bez obzira na sva moguća opravdanja, zbog teških socijalnih prilika i frustracija širokih slojeva stanovništva koje su iz cijelog tog procesa proizišle, privatizacija i pojava nove vlasničke elite, velikim

dijelom nastale u sprezi s političkom elitom, doživljena je kao velika prijevara, u krajnjoj liniji i kao pljačka nacionalnog bogatstva. Zato je jedan od temeljnih problema hrvatskog društva danas u tome što se nova vlasnička elita, zbog gospodarske i socijalne krize koje se vežu uz privatizaciju, nije uspjela legitimacijski učvrstiti unutar hrvatskog društva i što se u kolektivnim predodžbama ljudi ona uglavnom smatra odgovornom za težak položaj većine građana.

(6)

Danas, kada je rat nekoliko godina iza nas, i kada ne djeluje socijalna kohezija uzrokovana borbom za nacionalnu nezavisnost, na površinu su ponovno izbili vertikalni društveni konflikti oko socijalnog položaja, raspodjele nacionalnog bogatstva i korištenja ukupnih društvenih resursa.

Moglo bi se, uz nužna pojednostavljenja, reći da se hrvatska država danas nalazi u situaciji obilježenoj dvama suprotstavljenim pritiscima. S jedne strane na državu djeluje snažan pritisak osiromašenih i frustriranih slojeva stanovništva koji traže preraspodjelu nacionalnog dohotka radi poboljšanja svog položaja, u koji su, kako misle, neopravdano dospjeli. U prvom redu radi se o žrtvama rata (prognanici, izbjeglice, povratnici), umirovljenicima, nezaposlenima, siromašnima i, općenito, socijalno ranjivim skupinama. Njima treba dodati brojne ratne veterane, u Hrvatskoj nazvane braniteljima, od kojih se mnogi, nakon sudjelovanja u obrani zemlje osjećaju odbačenima na margine društva. Pojačani zahtjevi za državnom intervencijom u preraspodjeli dohotka mogu se, pored ostalog, objasniti i velikim očekivanjima od konačno ostvarene nacionalne države,

koja se u predodžbama mnogih građana činila kao panacea za glavne probleme hrvatskog društva. Budući da se preraspodjela dohotka u pravilu obavlja posredstvom sustava socijalne sigurnosti, oni su postali posljednja obrana očuvanja materijalnog statusa velikog broja osiromašenih građana. No kako je osjetno opao broj onih koji rade i koji svojim doprinosima 'hrane' sustave socijalne sigurnosti, a istodobno gospodarstvo nije u stanju podnositi visoke poreze kojima bi se upotrijebili fondovi, socijalna je sigurnost u Hrvatskoj oslabila, razina ostvarivanja socijalnih prava se smanjila, a neka od tih prava postala su 'prazna prava'. Mogli bismo i na Hrvatsku primijeniti ocjenu G. Standinga o 'poskliznulim sidrima i poderanim mrežama' socijalne sigurnosti, koje on inače vidi u postsocijalističkim zemljama (Standing, 1998.).

Ocjenjujemo da je ovdje korisno navesti neke podatke koji ilustriraju socijalnu situaciju u Hrvatskoj. Prema jednom neobjavljenom izvještaju Svjetske banke o istraživanju siromaštva u Hrvatskoj, Ginijev koeficijent, koji pokazuje raspon socijalnih nejednakosti, u nas iznosi 0,38 kada je u pitanju monetarni dohodak, što pokazuje visok stupanj nejednakosti. Međutim, taj je koeficijent manji kada se u obzir uzme potrošnja, koja, pored monetarnog dohotka, obuhvaća razne vrste prirodne potrošnje i uzajamne pomoći. Nadalje, Hrvatska ima oko 350 tisuća nezaposlenih, ali i 120 tisuća zaposlenih koji duže vrijeme ne primaju plaću. Posebno je velika i, rekli bismo, opasna nezaposlenost među mladom generacijom. Primjerice, u kontingentu mladih ljudi između 25 i 34 godine zaposleno je samo njih 55%, što je daleko ispod prosjeka zapadnih zemalja.⁶ S druge strane,

mladi posjeduju najveće razvojne energije društva, koje, neupotrijebljene i zatomljene, mogu utjecati na visok stupanj društvene dezintegracije. Broj umirovljenika premašio je milijun. Omjer zaposlenih i umirovljenika sada iznosi 1,3:1, a ima tendenciju daljnjeg pogoršanja. Udio prosječnih mirovina u prosječnim plaćama pao je na 44%, što je uzrok velikog nezadovoljstva umirovljenika, koji se smatraju materijalno zakinutima, što je, uostalom, potvrdio Ustavni sud svojom poznatom presudom iz 1998. godine.⁷ Hrvatska k tome ima 46 tisuća građana u statusu prognanika, 140 tisuća izbjeglica – Hrvata iz BiH i Jugoslavije te 35 tisuća Srba koji čekaju obnovu i povratak u svoje kuće i na imanja (Program rada Vlade, 2000.). Ovima bi se mogli dodati i drugi podaci koji bi upotpunili sliku o krajnje teškoj socijalnoj situaciji u Hrvatskoj.

Istodobno je pod pritiskom globalizacije Hrvatska prisiljena razvijati se kao kompetitivna, otvorena država. Nadalje, postoji imperativ novih ulaganja. To iziskuje manje javne, dakle i socijalne troškove. Zemlja koja želi privući svjetski kapital mora sniziti troškove rada i poreze, a to znači manje doprinose za socijalno osiguranje i općenito socijalnu sigurnost. Takav zahtjev izričito postavljaju međunarodne financijske institucije kao što je Svjetska banka i Međunarodni monetarni fond o kojima ovise financijski krediti Hrvatskoj. Oni inzistiraju na više tržišnih elemenata u mirovinskom i zdravstvenom sustavu, smanjenju udjela države u njihovu financiranju te svojevrsnoj rezidualizaciji socijalne politike.⁸ Takvom pristupu pridružuju se u socijalnoj politici domaći vlasnici i poduzetnici koji traže manje poreze i doprinose te više sredstava za akumulaciju i investicije. To

je, doduše, uobičajeni konflikt oko raspodjele nacionalnog dohotka u svim zemljama, ali on je u nas poprimio dramatične razmjere upravo zbog spomenutih velikih očekivanja i frustracija stanovništva te neuspješne i široko osporavane privatizacije.

(7)

U tom kontekstu ostaje uzak prostor u kojem se može definirati socijalna politika. Održanje sadašnjega stanja može se pretvoriti u borbu oko ‘ograničenog dobra’ koja ne donosi ništa pozitivnog. Nema sumnje da Arhimedova točka s koje se može pokrenuti socijalni i gospodarski napredak jest novo zapošljavanje, posebno mladih generacija koje predstavljaju radne i kreativne energije nacije. To je jednostavno reći, ali teško je pronaći sredstva i programe za taj korak naprijed. Nema sumnje da izlazak iz međunarodne izolacije, temeljna promjena nacionalne politike te očekivana međunarodna pomoć najviše mogu pridonijeti prevladavanju hrvatske gospodarske i socijalne krize.

Kako će se u ovim proturječnim okolnostima razvijati hrvatska socijalna politika? Ovdje treba podsjetiti na ocjenu nekih analitičara da je socijalna politika u prošlosti bila više reaktivna nego prospektivna, više akcidentalna nego promišljena, pa rezultati njezina razvoja nisu iskristalizirani (Rus, 1990.).

Ako slijedimo neke prognoze o razvoju socijalne sigurnosti (npr. Doron, 1995.) onda se i u Hrvatskoj može govoriti o raznim mogućnostima. Prva mogućnost je održanje sadašnje institucionalne strukture i njezina postupna prilagodba novim okolnostima. Druga je mogućnost privati-

zacija socijalne sigurnosti u smislu da će građani neke usluge (npr. zdravstvene i druge) u sve većoj mjeri pribavljati na tržištu, tako da će državni sustavi sve više slabiti i u neku će ruku postati rezidualni. To bi bila najgora solucija s gledišta održanja solidarnosti u društvu. Moguće je zamisliti da će se organizirana socijalna sigurnost uglavnom vezati uz zaposlenost, što znači da će znatni dijelovi nezaposlene ili fleksibilno zaposlene populacije izgubiti uporište u sustavima socijalne sigurnosti. Postoji treća mogućnost, prema kojoj će država smanjiti svoju intervenciju u socijalnu sferu, ali će nastojati poduprijeti organizacije civilnog društva, koje će preuzeti dio ranijih državnih poslova oko socijalne sigurnosti.

Sudeći na osnovi sadašnjih prilika usudujemo se i predvidjeti da će se razvoj socijalne politike u nas kretati u smjeru neke varijante socijalnog liberalizma, kako ga definira M. Rhodes.⁹ To znači ponešto smanjenu ulogu države u socijalnoj sferi, jačanje uloge obitelji, lokalne zajednice i institucija civilnog društva, odnosno izvjesnu 'individualizaciju socijalnoga' na nižim razinama društva. Argument za takvu ocjenu daje nam i Program Vlade za razdoblje 2000.-2004. godine. Taj Program, pored pozivanja na osnovna socijalna prava, nagoviješta racionalno i uravnoteženo financiranje sustava socijalne sigurnosti te daljnje reforme, posebno mirovinskog i zdravstvenog sustava, koje moraju dovesti do smanjenja obveza države.

Sudeći po tome, u narednom razdoblju treba očekivati snaženje nekih dosad potisnutih načela, poput supsidijarnosti. To znači povećanu ulogu obitelji (mada oko uloge obitelji u svijetu ima dosta kontraverzi), lokalne zajednice, humanitarnih i drugih asocijacija koje djeluju u socijalnoj sferi.

Ovdje se, naravno, postavlja pitanje o vitalnosti obitelji i drugih skupina primarne solidarnosti u hrvatskom društvu. Rat je pokazao da je u Hrvatskoj obitelj još uvijek snažna. Uostalom, podatak o Ginijevom koeficijentu ukupne potrošnje (ne samo monetarne) pokazuje da mehanizmi obiteljske i druge uzajamne pomoći još uvijek snažno djeluju. U ratu su se, nadalje, afirmirale mnoge humanitarne organizacije, a među njima posebno katolički Caritas koji je bio značajna karika u ostvarivanju Vladina Socijalnog programa pomoći žrtvama rata. Pretpostavljamo da se na tim temeljima može graditi novi model socijalne solidarnosti u kojem će država i društvo raspodijeliti uloge i djelovati kao partneri. To istodobno može značiti obnovu onih temeljnih vrijednosti u društvu za koje se i Crkva kroz svoj socijalni nauk zalaže, a koje su naročito u uzurpatorskim etatiističkim sustavima bile potisnute s javne scene.

Za uspjeh programa socijalnih reformi koje se pripremaju, nisu, međutim, dovoljne samo proklamacije Vlade, nego treba strpljivo graditi nacionalni koncenzus oko temeljnih pitanja. Na tom zadatku hrvatsko će društvo polagati novi teški ispit.

¹ Treba upozoriti da pojam 'Welfare state' npr. u SAD obuhvaća upravo ove neposredne oblike državne pomoći siromašnom i ugroženom stanovništvu, dok u europskom krugu socijalna država pored toga obuhvaća i socijalno osiguranje koje je vezano uz zaposlenost.

² Treba reći da su dva svjetska rata i kriza tridesetih godina u velikoj mjeri utjecali na razvoj socijalnih prava. U Atlanskoj povelji iz 1941. godine stoji da ljudima treba 'osigurati opstanak bez straha i oskudice', jer su strah i oskudica, kako uči povijesno iskustvo, plodno tlo totalitarne vladavine.

BILJEŠKE

- ³ U Zapadnoj Europi prosječno očekivano trajanje života između 1960. i 1990. poraslo je za 7 godina. S druge strane stopa fertiliteta pala je od 2,5 pedesetih na 1,5 devedesetih godina. Produžena starost zahtijeva povećane troškove, a isto tako traže se veća sredstva za djecu kako bi se povećao njihov broj.
- ⁴ Poznati hrvatski sociolog Josip Županov u to je vrijeme pisao o tzv. 'socijalnom poduzeću', misleći na njegovu opterećenost socijalnim problemima i nisku produktivnost rada koju je ostvarivalo (Županov, 1970.).
- ⁵ O tome smo svojevremeno pisali: "Mada je rat izazvao veliku tragediju ljudi i razaranje materijalnih dobara, u hrvatskom je društvu u tom razdoblju zračio kolektivni optimizam. Ljudi su obrambeni rat doživljavali kao duboko pravedan i moralan. Oni su se okupljali oko najviših kolektivnih ciljeva kao što su nacionalna sloboda i nezavisnost" (Puljiz, 1993.:157).
- ⁶ I drugi pokazatelji o zaposlenosti su nepovoljni. Npr. u Hrvatskoj je od ukupnog stanovništva zaposleno oko 30%, a od radnog kontingenta oko 40%. No zato cvate siva ekonomija u kojoj zaradu nalazi jedan dio nezaposlenih.
- ⁷ Ustavni sud je presudio da je Vlada svojim uredbama neopravdano ograničavala rast mirovina, tj. da ih nije usklađivala s plaćama kako to zakon nalaže, pa je dužna platiti razliku umirovljenicima. Prema nekim procjenama umirovljenici su tako oštećeni za 30 milijardi kuna, što čini četvrtinu GDP-a. U ovom trenutku, usprkos obećanjima nove Vlade, teško je u dogledno vrijeme vratiti ovaj dug umirovljenicima.
- ⁸ Svjetska banka posebno se angažirala u reformi mirovinskog osiguranja, odnosno uspostavi drugog mirovinskog stupa tzv. obvezne kapitalizirane štednje. No teška financijska situacija u mirovinskom fondu i visoki troškovi uspostave drugog mirovinskog stupa odgodili su provedbu reforme.
- ⁹ Uostalom, koaliciju koja je dobila posljednje izbore u Hrvatskoj čine upravo socijaldemokrati i socijalni liberali, koji se danas u Hrvatskoj pozicioniraju kao lijevi centar.

- Anderson, R. (1994.), The Norwegian Welfare system: a 40-year old experiment, u: Rasmussen H. C./Pijl A. M. (eds.), *Some Reflection on Social Development in Europe*, 62-70.
- Doron, A. (1995.), Tri scenarija budućnosti socijalne sigurnosti, u: *Revija za socijalnu politiku*, br. 1/1995, 79-86.
- Eatwel, J. (1995.), The international origins of unemployment, u: Michnic, J./Smith J. G. (eds.), *Managing the Global Economic*, Oxford University Press, Oxford.
- Marshall, T. H. (1950.), *Citizenship and Social Class*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Puljiz, V. (1998.), Globalizacija i socijalna država, u: Zrinščak S. (ur.) *Globalizacija i socijalna država*, Revija za socijalnu politiku i SSSH, Zagreb.
- Puljiz, V. (1993.), Hrvatsko društvo, prognanici i izbjeglice, *Zbornik Pravnog fakulteta*, br. 1-2, XLIII, 135-148.
- Puljiz, V. (1996.), Trendovi u socijalnoj politici Hrvatske, u: Puljiz, V. (ur.) *Hrvatska kao socijalna država*, Centar za industrijsku demokraciju SSSH, Zagreb.
- Rosanvallon, P. (1997.), *La nouvelle question sociale*, Seuil, Paris.
- Roussel, L. (1989.), *La famille incertaine*, Ed. Odil Jacob, Paris.
- Rus, V. (1990.), *Socijalna država in država blaginje*, Inštitut za sociologijo, Domus, Ljubljana.
- Standing, G. (1998.), Socijalna zaštita u Srednjoj i Istočnoj Europi - priča o pokliznulim sidrima i potrganim sigurnosnim mrežama, u: *Revija za socijalnu politiku*, br. 1/1998, 51-74.
- Titmuss, R. (1958.), *Essays on the Welfare State*, Allen and Unwin, London.
- Valković, M. (1998.), Rad danas: promjene i posljedice, u: Baloban, S. (ur.) *Socijalni nauk Crkve u hrvatskom društvu*, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve, Zagreb.
- Vlada Republike Hrvatske (2000.), *Program Vlade Republike Hrvatske za razdoblje 2000.-2004. godine*, Zagreb.
- Županov, J. (1970.), Egalitarizam i industrijalizam, u: *Naše teme*, br. 12/1970.